

L'últim adéu a Jordi Carbonell

ALBERT JANÉ

El dia 22 d'agost ens va deixar per sempre el lingüista i polític Jordi Carbonell i de Ballester. Lingüista, polític i patriota, un patriota íntegre, de pedra picada, cosa que, malauradament, no podem pas dir, ni de bon tros, de tots els polítics.

La llarga vida de Jordi Carbonell, nascut a Barcelona l'any 1924, ha estat una vida d'una plenitud extraordinària, repartida entre la lluita política, la docència, la investigació i la família. Si es vol dir més esquemàticament, entre la vida pública i la familiar. La infantesa de Jordi Carbonell no va ser gens fàcil. Va perdre el pare molt aviat i va haver de patir tot l'horror de la guerra civil, amb un final més o menys desitjat però ben aviat plenament decebedor. Fa certament impressió que havent aconseguit d'entrar a treballar a la Caixa d'Estalvis, una posició laboral en aquella època realment envejable i envejada, es decidís a abandonar-la per seguir la seva vocació d'home de lletres, militant i compromès, des de molt jove, amb el seu país, la seva llengua i la seva cultura.

Jordi Carbonell va seguir cursos de dret i de lletres a la Universitat de Barcelona, aquella universitat que tots els qui la van conèixer coincideixen a qualificar de trista, anèmica i eixarreïda. Hi conegué, però, Hortènsia Curell, que va ser el gran amor de la seva vida, i l'existència dels mítics (aquí sí que considerem que el mot hi escau plenament) i, òbviament, clandestins Estudis Universitaris Catalans, on fou deixeble de Jordi Rubió i Balaguer i de Ramon Aramon i Serra, de qui es va reconèixer i proclamar sempre deixeble. És digna de posar en relleu l'extrema lleialtat que sempre va mantenir envers Ramon Aramon, figura il·lustre de la nostra cultura, però sovint objecte de punts de vista polèmics. Jordi Carbonell el va reivindicar en totes les ocasions: recordem, només, la seva intervenció en el gran homenatge nacional tributat a Ramon Aramon el mes de febrer de 1993 a les Drassanes de Barcelona, en l'edició del magnífic volum *Estudis de llengua i literatura*, publicat l'any 1997, en ocasió del norantè aniversari de l'autor, que aplega tota la seva obra lingüística i filològica, d'un gran interès, però fins aleshores de difícil localització, i, molt especialment, en el conjunt d'actes de commemoració del seu centenari, l'any 2007, organitzats per l'Institut d'Estudis Catalans, en una bona mesura impulsats per ell.

D'altra banda, potser escau de suggerir un paral·lisme entre la vida i l'obra de Ramon Aramon i les del seu deixeble Jordi Carbonell, en el sentit que llur intensa i abnegada activitat en el camp de l'acció social, política i cultural, en què van assumir amb efi-

càcia i esforç tantes responsabilitats, va representar una minva de la seva obra científica, tant en el camp de la docència com en el de la investigació. En tot cas, tant pel que fa a Ramon Aramon com pel que fa a Jordi Carbonell, el conjunt de l'obra de cadascun d'ells és, certament, de primera magnitud.

Jordi Carbonell amb Albert Jané en el lliurament dels Premis Pompeu Fabra (2016). AUTORA: Mercè Espuny

L'activitat pròpiament política de Jordi Carbonell és ben coneguda, una activitat que s'inicia, inevitablement, en la clandestinitat, amb fets tan importants com la creació de l'Assemblea de Catalunya, i que a partir d'un moment determinat esdevé pública, especialment en la impressionant manifestació de l'11 de setembre de 1976 a Sant Boi de Llobregat, amb el seu parlament, vibrant i abrandat, que va destacar, certament, dels dels qui l'havien precedit en l'ús de la paraula, Octavi Saltor i Miquel Roca i Junyent, si la memòria no ens és infidel. Els qui hi vam assistir no

oblidarem mai la lúcida vehemència i la força comunicativa d'aquella intervenció memorable, iniciada, amb un gran sentit estratègic, amb la frase «Us parlo en nom de l'Assemblea de Catalunya», destinada a eliminar possibles actituds reticents, i culminada amb un eslògan que avui manté plenament el seu missatge i el seu valor de far i guia de la nostra actuació i la nostra lluita: «Que la prudència no ens faci traïdors.» Aquesta activitat política de Jordi Carbonell, sempre fidel al sobiranisme més inflexible, el duu finalment a presidir Esquerra Republicana de Catalunya, partit que amb la seva presència va conèixer un reviscolament molt clar.

És, sens dubte, digna de recordar la seva intervenció en la creació de la *Gran enciclopèdia catalana*, obra promoguda per Max Cahner i Enric Lluç, els primers quatre volums de la qual va dirigir, amb el nom avalat amb l'esment de la seva condició de professor dels Estudis Universitaris Catalans. El primer volum va aparèixer, l'any 1969, amb un pròleg de Jordi Carbonell com a director. Aquella època va ser especialment difícil i conflictiva, amb moltes tensions i pressions tant per part dels representants del règim, que veien que l'edifici s'esquerdava i maldaven per fer-la perdurar, com pels diversos grups de l'oposició, amb uns objectius no sempre regits per l'honestetat i l'interès col·lectiu. Van ser uns temps amargs per a Jordi Carbonell, que va haver de patir molt per les agressions de totes dues bandes, i que li van comportar, fins i tot, la detenció, l'empresonament i la violència física per part de les autoritats espanyoles de l'època. Jordi Carbonell es va comportar en tot moment amb una gran dignitat, amb un valor cívic exemplar de debò i, al capdavall, i això revela la seva dimensió espiritual, sense cap ressentiment.

Un capítol importantíssim de l'activitat cultural i científica de Jordi Carbonell és la seva vinculació a l'Institut d'Estudis Catalans, adscrit, naturalment, a la seva Secció Filològica. Hi va entrar molt aviat, ja en temps de la clandestinitat, de mà del seu mestre Ramon Aramon i Serra. Després fou membre numerari, i durant molts anys exercí les funcions de secretari de la seva secció, i va actuar també com a membre de diversos grups i comissions de treball. La seva insubornable lleialtat a l'Institut el va dur a observar sovint una sana i necessària actitud crítica; hi havia moments en què Jordi Carbonell venia a representar per a l'Institut d'Estudis Catalans i la seva Secció Filològica la mateixa veu de la consciència. Ja retut per les xacres indefugibles dels anys, instal·lat en una cadira de rodes, la seva presència continuava essent habitual en tots els plens, especialment de la

Secció Filològica, amb una actitud atenta i més aviat silenciosa. Però així que l'ocasió ho exigia deixava sentir la seva veu assenyada i revestida d'una autoritat unànimement reconeguda. És així com el dia 1 de juliol encara va assistir a l'últim ple de la Secció anterior al seu traspàs, lúcid i serè com sempre, i en una conversa amb un dels col·legues es va referir, com si res, al seu proper noranta-tresè aniversari, al qual, malauradament, ja no va poder arribar.

Pel que fa a la seva activitat docent, la va exercir en totes les ocasions. Era d'aquelles persones per a les quals la transmissió dels seus coneixements és un acte més de l'existència. Va professar a la Universitat de Barcelona, de la qual va ser expulsat per les seves activitats polítiques, i, després, a la Universitat de Càller, a Sardenya, fins a la seva jubilació. Havia explicat més d'una vegada que, havent-se incorporat a aquesta institució, va dir a un dels seus col·legues que si li parlaven en sard ell, al cap de dos mesos, parlaria sard, però el col·lega, no gens complagut amb aquella proposta, la va rebutjar decididament amb la raó que no volia exposar-se que algú els sentís. Carbonell, però, no va desapropiar l'ocasió de la seva estada en aquella i illa i va fer diversos estudis sobre la cultura sarda.

Com a investigador, l'obra de Jordi Carbonell té un pes específic considerable. Tal com va fer observar oportunament Maria Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica, en el seu parlament el dia del sepeli de l'estimat col·lega, els seus interessos el van menar, d'acord segurament amb el seu tarannà poc convencional, cap a figures abans poc conegudes de la nostra cultura: el menorquí Antoni Febrer i Cardona (1761-1841) i el valencià Joan Roís de Corella (1433/43-1497), i de tots dos va donar a conèixer, al llarg dels anys, diversos estudis que han esdevingut de referència. Els dedicats a Roís de Corella han estat recentment aplegats, a cura del professor Antoni Ferrando, en un volum publicat conjuntament per l'Institut d'Estudis Catalans, la Universitat Santa Barbara, de Califòrnia, i la Universitat d'Alacant. Durant un temps, Carbonell va exercir la crítica teatral a la revista *Serra d'Or*, i recordem encara el rigor extrem amb què valorava les actuacions de la famosa Agrupació Dramàtica de Barcelona, rigor en una bona part determinat, deia ell mateix, per la bona amistat que l'unia amb gairebé tots els membres d'aquella institució, per la qual no es volia deixar influir d'una manera improcedent. I va publicar també estudis sobre el teatre de Josep M. de Sagarra, de Joan Oliver i especialment del produït a la Catalunya del Nord, que devia ser un tema, aquest darrer, que va ser el primer a fressar.

Resta l'extraordinària personalitat humana del personatge, que ha deixat un record tan emotiu en tots els qui l'hem conegut i tractat; realment, la humanitat de Jordi Carbonell, en qui no vam detectar mai cap sentiment d'urc, de prepotència, de malvolença o d'enveja envers ningú, podem dir que era excepcional. Hi ha dos llibres que la reflecteixen especialment: en primer lloc, el seu llibre de memòries, *Entre l'amor i la lluita*, en principi dictat per l'autor a l'historiador Francesc Poble, i revisat i enriquit amb extensos fragments per ell mateix, aparegut l'any 2010, i el llibre de poemes *Hortènsia* (2007), dedicat a la seva muller, el gran amor de la seva existència, la senyora Hortènsia Curell i Suñol, una dona d'una gran personalitat, que la vida no sempre va tractar benignament. Jordi Carbonell i Hortènsia Curell es van conèixer quan eren molt joves, i sembla que va ser ella qui va guiar els seus passos cap als cercles més o menys incipients de la resistència cultural catalana. I li va fer costat i el va ajudar amb totes les seves forces, que devien ser considerables, en totes les circumstàncies i els avatars de la seva vida. Potser a vegades ens fem una idea falsa de l'existència de gent com Jordi Carbonell, tan compromesos amb uns ideals combatuts pel poder. I sembla fins i tot que ens vulguin fer creure que la trista i tenebrosa

dictadura espanyola impulsada pel general Franco ens va encomanar la seva tristesa i la seva foscor, talment com si hagués reeixit a estupiditzar-nos. I no va ser pas així, ni de bon tros. Els anhels de llibertat i, en alguns casos, la lluita per assolir-los, no feien de nosaltres uns éssers patètics, deprimits, tenebrosos, sense cap guspira de l'alegria de viure. Una vegada, l'escriptor i col·lega Jordi Sarsanedas ens parlava del primer, o d'uns dels primers records que tenia de Jordi Carbonell. Era en una revetlla de Sant Joan organitzada per l'entitat Miramar, que, durant la «tenebrosa» dècada dels quaranta, agrupava els intel·lectuals catalans contraris al règim, ballant amb delit, la mar d'engrescat, amb una noia d'una gran bellesa que es deia Hortènsia Curell, la que després seria la seva estimada muller, l'amor de la seva vida.

L'obra i l'actuació de Jordi Carbonell van ser objecte de nombrosos reconeixements, com la Creu de Sant Jordi (1984), la medalla d'or de la Generalitat de Catalunya, la medalla d'honor de la ciutat de Barcelona, i el premi «Pompeu Fabra» de la Generalitat de Catalunya, que li fou atorgat aquest mateix any. Sens dubte, el gran activista i patriota Jordi Carbonell i de Ballester va ser ben mereixedor de totes aquestes distincions. ♦

SONET A JORDI CARBONELL,
TORTURAT RECENTMENT PER
EXIGIR EL DRET A PARLAR CATALA (27)

Els botxins serven tota la baixesa
i encara són fidels al primer dia
de la degolla; així la policia
amaga el sol, i la naturalesa

dimiteix càrrecs per companyonia;
la molsa es va estenent vers la tristesa
i, del pregon de la muntanya ofesa,
ben blanca la venjança va fent via.

Jordi i capalt, tot sol davant la fera,
des del seu cau li escups a la guerrera;
el sol, que es fa pomera, no s'allunya

i a l'alba entra al senyal de Catalunya.
La teva estrella nostra presonera
estén al bat de l'aire la bandera.

Sonet atribuït a Joan
Brossa (1973)